

Merlin Donald A mind so rare: the evolution of human consciousness

Elegáns, szellemes és meggyőző ... ez idáig a legjelentősebb hozzájárulás az elméről, az agyműködésről és a tudatról szóló egyre bővülő irodalomhoz - írta Donald szóban forgó művéről Steven Rose, a neves angol neurobiológus, aki maga is számos a témakörbe tartozó könyv szerzője.¹ Pléh Csaba pedig már a recenziójának címével is jelzi, hogy ez esetben egy nem mindennapi szerző írásáról van szó (Donald, A MIND SO RARE [pdf](#)).² A könyv (A mind so rare: the evolution of human consciousness) 2001-ben jelent meg, a magyarul is olvasható, világsikerű opus, *Az emberi gondolkodás eredete* után tíz évvel.³ A szerző a tudatosság előtörténetéről és az emberi tudat neurobiológiai és kulturális determinánsairól kimunkált elméletét fejti ki a 326 oldal terjedelmű kötetben (Norton paperback 2002). Donald helyenként ironikus hangvétellel mutat rá a tudatosságot másodlagos, mellékes, epifenomenális jelenségként leértékelő – általa „keményvonalasaknak” nevezett - szerzők érvrendszerének gyenge pontjaira. Velük szemben alakítja ki saját koncepcióját, amely szerint a tudat az emberi elme középponti, hiperaktív ágense, amelyen keresztül a mindenkori kulturális környezet hatásrendszerének asszimilációjával az emberi szubjektum felépíti saját belső világát. Az emberi tudatosság sajátos interfész a kultúra kognitív univerzuma és a fizikai kozmosznak az egyes emberi agyakban megtestesülő részrendszerei között: Awareness may be physically confined by its embodiment, but it dissolves on the one hand, into the infinite inner space of the brain and, on the other, into a rapidly expanding cultural universe (Donald, 2002, 151).

Donald írása nagy információsűrűségű inter- és transzdiszciplináris szöveg, amely a neurobiológia, pszichológia, antropológia részdiszciplináinak fogalmkörén túl irodalmi példákat, filozófiai utalásokat is tartalmaz. Hangvétele gyakran tűnődő, helyenként költői, néha ironikus. Érzése intellektuálisan inspiráló. Szinte minden oldalon új összefüggésekre mutat rá; a már ismert tényeket is képes olyan kontextusba helyezni, amely beavatott olvasó esetében is az újdonság erejével hathat. A könyv azonban nem könnyű olvasmány. A több mint 300 oldalon felvonultatott rengeteg információ, értelmezés, utalás figyelemmel kísérése és megértése időigényes, és komoly szellemi erőfeszítést kíván.

Pléh Csaba fentebb említett recenziójából pontos képet kaphatunk Donald tudatértelmezésének fő vonásairól, valamint arról, hogy ez az értelmezés hogyan illeszkedik az előző könyvében kifejtett, az elme többlépcsős biokulturális evolúcióját feltételező elképzeléséhez. Jelen írás a könyv néhány olyan részletére irányítja a potenciális olvasó figyelmét, amelyeket érdemes elolvasni az egész könyv áttanulmányozása nélkül is. Mielőtt erre rátérnék, ki kell tennem egy - az ilyen jellegű könyvek esetében megkerülhetetlen – kérdésre: a test-tudat probléma megoldatlanságára. Donald könyvének már az elején felhívja a figyelmet azokra a korlátokra, amelyekkel neki is számolnia kell. Érzésében a funkcionalitás szintjén marad, nem találhatja, hogy hogyan jelenik meg a szubjektív tudatosság az agy materiális rendszerében. Úgy véli, egyszer majd képesek leszünk ennek a magyarázatára is, azonban jelenlegi intellektuális és tudományos erőforrásaink ehhez nem elegendőek. A könyvben több helyen megjelenik az agy fizikai sajátosságai és a tudat kvalitatív, szubjektív aspektusa közötti „magyarázati szakadék” problémája.

A 183. oldalon például a következők olvashatók: Conscious circuits are supposedly built simply by linking unconscious elements, active neurons and cortical columns, by making them fire together. But why would such oscillations.....generate awareness? What is about these oscillating circuits that might pluck them from unawareness? Aki szeretne megismerkedni Donald koncepciójának lényegével, annak a könyv mindössze négy oldal terjedelmű bevezetőjét (Prologue) érdemes először elolvasnia. Ha az itt exponált elme-kultúra összjátékba mélyebb betekintést szeretne, de nincs ideje

¹ Rose egyik legújabb könyve: Rose, S.: The Future of the Brain: The Promise and Perils of Tomorrow's Neuroscience. Oxford University Press, Oxford, 2005.

² Pléh Csaba: Donald, A Mind So Rare. In: Nyíri Kristóf (szerk): A 21. századi kommunikáció új útjai. Tanulmányok. MTA Filozófiai Kutatóintézete, Budapest, 2001.

³ Donald, M.: A mind so rare. The evolution of human consciousness. W.W. Norton & Company, 2001

áttanulmányozni a témának a könyvben olvasható, részletező kifejtését, a Donald [honlapjáról](#) letölthető tanulmányok között megtalálhatja a téma rövidebb összefoglalását.⁴

Ugyancsak érdemesnek tartom és ajánlom az elme materiális alapjairól és az agyszerkezet evolúciós beágyazottságáról szóló néhány alfejezet elolvasását. (The materiality of mind, Eliminating the scale problem; Vestigial brains, not so vestigial minds; Avoiding the scala nature, 96- 116. o.) Az a szövegrész, amely az emberi agy/elme működés alapvetően hibrid jellegét írja le, kötelező olvasmány mindenkinek, aki szeretné alaposabban megérteni ezt a furcsa információs „gépezetet”. (The great computational divide, 154 - 157. o.) A kifejtés tiszta logikájának és (természet)filozófiai beágyazottságának érzékeltetésére választottam ki az alábbi néhány sort: In the natural world, nervous systems are normally locked into a computational style, that is very different.⁵ They don't use symbols, such as numbers or words. Real brains work by fuzzy recognition, using a nonsymbolic, holistic, or analogue style... (Donald, 2002, 154). Basic animal awareness intuits the mysteries of the worlds directly, allowing the universe to carve out its own image in the mind. This is a largely receptive mode of knowing, and we share it with our animal cousins. In contrast, the symbolizing side of our mind is more aggressive in its approach. It creates a sharply defined, abstract universe that is largely of its own invention. (Donald, 2002, 155).

A könyv utolsó két fejezetének elolvasását azért ajánlom, mert benne Donald - alig 70 oldalon - összefoglalja az emberi elme működéséről kialakított koncepcióját úgy, hogy beépíti összegzésébe a teória első közzététele óta eltelt 10 év tapasztalatait, reflexióit, és mindezt szervesen integrálja a könyvben kifejtett tudatértelmezésének konceptuális rendszerébe.

⁴ Elsősorban a következő két tanulmányt ajánlom: Donald, M. *The Central Role of Culture in Cognitive Evolution: A Reflection on the Myth of the "Isolated Mind"* In: Culture, thought, and development (Larry P Nucci; Geoffrey B Saxe; Elliot Turiel, Eds) Mahwah, N. J. : Lawrence Erlbaum Associates, 2000. illetve Donald, M.: *Evolutionary Origins of the Social Brain*. In: Social Brain Matters-Stances on the Neurobiology of Social Cognition. Ed: Villarroya, O. & Argimon, F., Amsterdam-New York, 2007.

⁵ Donald itt a szimbolikus, digitális komputációra utal, mint amitől nagyon különbözik az idegrendszerek alapvető működési módja.